

času in ugodnem vremenu rajše pod milo nebo kakor v kako omotno stanico, položi se s podloženo glavo na posteljo, do ktere se more od vseh strani, in zavije se v lahko odejo.

4. Da se mu život ogreje, kolikor je treba, se mora poprej v snegu otajati, ako je bil v hudem zimskem mrazu oterpnel, in ogrevati se mora previdno in počasi, kakor je bilo spredej rečeno, ko je bilo o zmerznjencih govorjenje.

5. Ako obešenec ni oterpnjen, temuč samo merzel, se mu položi pod pazdihe, med noge, na podplate vroči v cunje zaviti ploščki, strešniki ali drugi cegli, ali pa z vrelo vodo napolnjeni in dobro zamašeni verčki.

6. Taki, kateri so sami sebi prepušeni in niso zdravniki, morajo

a) z veternico ali mehom obešencu hladnega zraka v obraz pihljati;

b) nekoliko od dalječ merzle vode v obraz in na persi škropiti;

c) tudi tukaj, kakor je bilo pri zmerznjencih v oddelku 9, 10 in 11 rečeno, si je neprenehoma prizadevati, dozdevno mertvega oživiti;

d) oživljenemu, če more požerati, skledico čaja z vinom ali gorkim olom po žljici dajati in ga v pripravno posteljo z visokim zgnavjem spraviti, da se počije.

Zoper kačji pik.

Pogostoma se sliši, da je tu in tam človeka ali živino gad pičil in „Danica“ nam je unidan naznanila žalostno smert nekega dekliča v Sorski dolini za gadjim pikom.

Naj toraj po „Novicah“ razglasim, da je med mnogimi rastlinami, med katerimi astramontana od nekdanj najbolj slovi, ktere pa redkoma rastejo in jih ljudje morebiti še manj poznajo, prav dobra zoper gadij pik neka lilija, ki se imenuje ajdovska lilija tudi zlati klobuk, masolnik, krin itd. (*Lilium Martagon*, *L. Türkenbund-Lilie*); tukaj zeliše to imenujejo „kačji pik.“

Po Fleišmanovi „Flori“ raste po hribskih gojzdi na Gorenskem, Dolenskem in Notranjskem, posebno po Šmarni gori, Krimu, pri Mokricah in Germadi. Tudi pri nas raste po gojzdi in spašnikih, posebno pa okoli Tirne (Svetogorske fare) po mejah in travnikih. V zemlji ima rumen gómolj kakih 6 palcov globoko, iz ktere ga požene eno samo komolec dolgo in še daljšo štiblo; peresa, terpotčevim zlo podobne, ima kakšno ped nad zemljo, ki stojijo v vencu krog in krog štible; pri nekterih je tudi druga in tretja versta tacih peres, potem se pa verstijo posamesne manjše peresca okoli štible do verha. Cvetje edino, dvojno, ali trojno čez visí in je višnjevo-rudeče s černo-rujavimi pičicami; posamesne peresca cvetja so nazaj zavihane. Ravna se ob nesreči tako-le ž njo: Cvetlica se izruje z gomoljem vred. V njem je zdravilna moč; gómolj se stolče z mlačnim mlekom polije, potem ožme in to mleko se dá piti pičenemu; z goščo se pa rana namaže.

V spričevanje tega naj bode naslednja dogodka: Pri F. B. pod Vačami je bil gad pičil vola na paši. Primerilo se je, da smo ravno gosp. P. Č. domú spremljevali in mogočre smo šli tudi vola pogledat. To je bila strašna prikazen! Ko sem ga v glavo pogledal, sem si domišljeval bivola, kakoršnega še nisim nikoli vidil. Gobec je bil tolik, da bi ga bil komaj s peharjem zakril, in avder pod vratom kakor z vodo napolnjen meh, vol pa je tako milo gledal, da mu je vsak lahko v očeh bral, da prosi: pomagajte! Poskušali so, kar je kdo povedal, vendar nič ni pomagalo. „Pojte v Tirno tiste rože iskat, ki pravijo, da pomaga, in jo tam dobro poznajo“ — mu ob enem jez in gospod P. Č. nasvetvava. „Ko bi le kaj pomagalo?“ — „Poskusite!“ Kmalo je odšlo dekle gori omenjene lilije iskat. Ko jih je

prineslo, je storil, kakor sem povedal, da se naredí — in skor v polni uri je otok zginil, vol pa ozdravel.

To je tedaj vredno, da se po svetu razglasi, da se takim nesrečnim pomaga, ker se imenovana cvetlica laglje dobi, kakor astramontana.

Anton Umek.

Kaj nas oziroma na povestnico uči dolensko in kaj gorensko podnarečje krajske slovenščine?

Spisal Poženčan.

Če premislimo množico tistih dolenskih besed, ktere niso znane Gorencem, najdemo, da so rusovske, na pr. čreda (namesti čeda), črediti se (mit Jemanden etwas abwechselnd verrichten), čarati, deska, dula (rus. tulja) dulec, dura, durak (na Pivki znano), gorščik, gubanica (potica), guzica, kerčma, krasen, kravajc, lečiti, lestvica, mučiti, nježen (gorenski njevžast ali mevžast), odura, oduren (po pivški namesti gerd) ograda, paliti, pljušč ali bljušč (Epheu), pokojen (rajnk), postal (subst. f.), rubača, slezena, ščenè, šlapa, trut (goba kresivna), učiniti, učitelj, vek (saeculum), zaslon, žezelj in več drugih. Te besede so uzete iz rusko-nemškega slovarja Šmidt-ovega. — Ako se ne motim, bi se število tacih besed silno pomnožilo, če bi privzeli lemške ali rutenske (rusinske) besede; ker lemško ali rutensko je rusovsko podnarečje. Toda Rusini in med njimi tudi Lemki imajo od nekdanj pismenstvo z Rusi skup, in kolikor je meni znano, rusinskega ali lemškega slovarja ni.

Ako nasproti premišljujemo število tistih gorenskih besed, ki niso znane Dolencem, ali ktere pri njih vsaj v navadi niso, najdemo, da skoraj nobena ni rusovska. Take gorenske besede so: bajta (zraven Ložkega Potoka in Trave so Bajtarji, pa se tudi pripoveduje, da so gorenski preseljenci), barovnice (črne jagode), čamer, habe, hace (dolge hlače), hacan, hacati, koj, komun (?), krašna (skala), kras, leva, v kateri se kuri, lun, omara, podpljuti, pošten (velika kervna žila aorta) na pr. „ko bi trenil je bil mertev, kjer je pošten v njem počil“, rajtati, rajnk, ruta, sinovlja, slana, srenja, stegna f. (ein langer Platz, Landenge), stegno (der Schenkel; Dolenci namesti „stegno“ li raji rusovsko „bedro“ rabijo), sterd, vender (doch), vranica, žalje f. pl. Iz tega je soditi, da krajski Gorenci kakor tudi Korošci (Karni, Krajni) niso bili z Rusi v zvezi kakor Dolenci. Tudi iz tega se kaže, da Dolenci so rusovskega zaroda, — Limigantes, Lemki — Slovenci, Gorenci in Korošci pa družega zaroda, Vendi kakor jih tudi Nemci „Windische“ imenujejo.

V Tuhinjski dolini so posebno, kakor se meni zdi, Lemki pomešani z Vindi. Da je tod dvoje ljudstvo, se vidi iz dvojega zgovarjanja končnega d. Kteri so ob cesti, pravijo: ras, zis itd. namesti rad, zid. Kar jih je od ceste v hribih proti Črnicu in Črni pravijo: rah, zih itd. Ta razloček se močno zgublja, in se utegne v malo letih popolnoma zgubiti. Čez gore eno uro od tuhinjskih Krajncov so Štajarci — Nova Štift, Goruji grad itd. Le-ti Štajarci, mislim, niso vindskega zaroda, ampak bolj čisto Lemki. Dasiravno od Tuhincov in družih Krajncov li eno uro deleč stanujejo, in imajo vsaki dan s Krajnci opraviti, bi jih bilo vendar po besedi, po obrazih in po družem svojstvu soditi, da so kake tri dni hoda deleč od Krajncov; tako močno se jim pozná, da so družega zaroda.

Da so nekteri Tuhinjci lemškega ali rusovskega zaroda, že ime doline „Tuhinj“ kaže. Tudi med horvaškimi kraji je najti ime „Tochenia“ leta 1072, ali

„Tochinia“ v letu 1078 tako imenovana. Horvatje, pri katerih se to ime najde, so se bili preselili iz iztočne Galicije. Dalje je najti v Tuhinjski dolini priimek nekterih hiš „Ros“, kar spet na rusovsko kaže. Ko sem jaz hotel to ime zgovarjati „Gros“ so me nekteri opomnili, da se pri teh hišah ne pravi: „pri Grosu“, ampak „pri Rosu“. Enako se na Krajskem dobé lastne imena „Nemec“, „Horvat“, „Korošec“, „Lah“; se vé, od kodar je prišel prvi naseljenec, po tem so njegovi mlajši imenovani. Dalje je v Tuhinjski dolini voda „Nevljica“ imenovana, ob kateri je blizu Kamnika vas „Nevlje.“ Tem Rusom je bila menda v spominu rusovska reka Neva, in so toraj ravno tako svoj novo zavzeti potok imenovali, li zmanjševavno, ker Neva je velika reka, Nevljica pa potok. Po Nevljici ima ena vas ime Nevlje, kakor se ob Savi Savlje imenujejo.

Naj memo gredé tukaj še opomnim Stoderanov, ki so po imenu sorodni s Stadici, in so se prejšnje čase Stoderani imenovali, kakor pravi gospod Šafařík. Le-ti so stanovali prejšnje čase globokeje na Rusovskem, pozneje je druge Stoderane najti na Štajarskem.

Ozrimo se še dalje na dolenske imena, da bomo vidili še, kako na Rusovsko spominjajo. K Dolenskemu spada kraj Ig. Ime Ig je najti v imenu reke Iga ali Ježa na Vitebskem, kjer so nekdanji „Igyllioni“ stanovali. Ravno tako je Jega na Mejotskem pobožji. Tudi na Rusovskem je več okrajin in krajev najti, ki imajo ime Iga, Jega. Beseda iga pomeni drevo (*Salix caprea*). Od tod je najverjetniše krajski Ig in rusovska Iga, Jega in Ježa. Če slišimo od dolenske Zitičine, nam mora priti na misel staro ljudstvo Sitici, kateri so bili vsled tehtnih dokazov rusovskim Slovencom prišteti.

Nasproti so gorenske imena sorodnejše z vindskimi. Med Vindi ali Vendi, ki so se bili iz zapada v starodavnih časih preselili v Germanijo, so bili eni Lugii; primeri s tem imenom Log, Lož, Logatec od „log“ ali „lug“ (lat. *lucus*), kar je kak gojzd ali germovje na močirji. Ime Ljubov (Meklenburg) spominja na „Ljubljano.“ Sala, Trava, imena vindskih rek v Germanii spominjate na „Savo, Dravo.“ Reko Havel imenujeta Adam Bremenski in Helmold Hobala. V neki listini Otona II. je imenovana Havalá; v životopisu sv. Otona od leta 937 Habala. To ime spominja na vipavski potok Hobelj. Doša, ime potoka, spominja na Dašnico pri Železnikih. Rodavna (*Erydanus*) in Rhodanus (*Rhone*) oboje v sosesčini ali na meji nekdanjih Vindov spominja na gorensko Rádovno.

Meni se končnica šek (= rusovsko ščik) zdí, da je lemška. Najti jo je po Dolenskem, po Štajarskem in na Tuhinjskem; v zadnjem kraji, kakor sem omenil so Lemki posebno z Vindi pomešani. Po teh krajih so imena „Podbelšek“, „Dolinšek“, „Poljanšek“ in drugi. Res, da se na Dolenskem mnogo imen vindskih kaže, in da se na Gorenskem tudi mnogo imen rusovskim podobnih najde; se vé, da so Vindi s Slovenci, Dolenci ali Lemki pomešani. Taki razločki se morajo li po večem jemati.

Slava perve polovice sedanjega stoletja.

Dokler je svet ustvarjen, se ni nikoli toliko imenitnih reči znajdlo kakor v prvi polovici tega stoletja, v katerem mi sedaj živimo.

Se vé, da so te znajdbe marsikomu tern v péti in da psujejo dobroto teh znajdb le kot nevaren „materializem“, pa tudi tiste, ki slovo pojó tem znajdbam, kot nevarne „materialiste“, — al nam, katerih ne motijo take jalove obrekovanja, ker jih skoz in skoz previdimo in ker dobro vemo, kako vés drug „materializem“ njim v sercu in v djanji kraljuje, vselej prizadeva veliko veselje, ako pre-

mišljujemo, kako človeštvo čedalje bolj svoj nebeški dar — um imenovan — v blagor sveta bistruje in zdaj to zdaj uno znajduje, ker med tem, ko pospešuje posvetno srečo človeštva, nikakor ne overa in ne moti dušnega blagra.

Ko pa slavo pojemo sedanjemu stoletju, poglejmo: ali pa tudi res slavo zasluži? ali je res toliko doveršilo, kakor nikoli pred?

Pred letom 1800 ni bilo še na morji ladij, ktere sopár goni (parobrodov) in tudi mehanika še ni rabila tiste moči, ktero sopár ima. Fulton leta 1807 je bil prvi, ki je spustil parobrod na morje, in sedaj se vozijo že po vseh morjih; v sami Ameriki jih imajo čez 3000.

Leta 1800 še ni bilo nikjer železnih cest; sedaj se vozijo ljudje že skor povsod po železnicah, in svet je po njih veliko kraji, ker se pride hitro od kraja v kraj.

V malo trenutkih zvemo sedaj iz najdaljih krajev kar se po svetu zgodi po tistem dratu, ki se telegraf imenuje, kterege so še le leta 1843 napravili.

Elektro-magnetizem opravlja še le od leta 1821 svoje važne opravila.

Leta 1800 še nobeno mesto ni vedilo za gazno svečavo, ktera razsvetluje sedaj že skor vse večje mesta (in bo tudi Ljubljano razsvetlovala o sv. Mihelu prihodnjega leta.

1839 je našel Daguerre tisto imenitno znajdbo, po kateri sama solnčna svitloba umetnost malarja opravlja. Malo let pozneje so našli strelno pavo, ktera ima strašno moč smodnika v sebi, — kloroform, tisto tekočino, ktera človeka in živali kakor mertve naredi, iz ktere mertvice se pa spet oživijo.

Tudi v kmetijstvu so bile velike reči najdene po kmetijski kemii in različnih mašinah, od katerih se nekdanje ljudem sanjalo ni, — sedaj imamo mašine, ktere sejejo, mlatijo itd.

Potovanje po izhodnem ali po jutrovih deželah v letu 1857.

Spisal Mihael Verne.

XLI.

Vélíko nedeljo, 12. aprila, grém že o zori v cerkev Božjega groba, in darujem na Kalvarii nekervavo daritev v vedni spomin kervave daritve, ki se je za odrešenje vseh narodov in ljudi tú darovala.

Ob sedmih je bila pred Božjim grobom vélíka sveta maša, ki jo je patrijarh prav lepo pel. Po doveršeni slovesni službi Božji se podá vsa duhovščina v cerkveni obleki v katoliško cerkev, in tú molijo slovesno še za cesarja Napoleona navadno „molitev za kralja.“ Verli vesprimski korar pa se v sakristii čez to jako razserdi in okrega hudo nedolžne frančiškane. Za Napoleona, jim pravi, ste molili — kje ste pa cesarja Franc-Jožefa pustili? Ne rečem, da Napoleon nima svojih zaslug, toda cesar naš jih ima stokrat več. Zakaj ga tedaj zanemarjate? Zakaj molite le za Napoleona? Zakaj ne raji za vse — saj za vse kristjanske vladarje? — Nihče mu ne odgovori in kar besede ne čerhne. Precej pa dajo pravično očitjanje patrijarhu, ki je bil že v samostan odšel, na znanje, pa tudi on ne čerhne besede.

Ob devetih sem že spet v svoji tihi celici, in začnem premišljevati in vredovati, kar sem poprejšni dan zunaj Jeruzalema imenitnega in zanimivega vidil. Poslednjič pišem tudi tri liste v Evropo, ki so pa še le za meno v Terst došli. — Po petih popoldne pa grém s peterimi tovarši k avstrijskemu konzulu na kosilo. Tú najdemo že vodja karavane francozke in še nekega francozkega plemenitnika, ker je hotel žlahni Pizzamano ta sveti dan obé karavani počastiti.

Vélíki pondeljek, 13. aprila, pa začnem precej zjutrej po službi Božji mesto ogledovati.